

ВІДГУК

**офіційного опонента кандидата економічних наук, доцента
Шматковської Тетяни Олександрівни на дисертаційну роботу
ЛИЗАКА МИХАЙЛА ПЕТРОВИЧА на тему «ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ
РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ
ПІДПРИЄМСТВ І ШЛЯХИ ЇХ ПОКРАЩЕННЯ»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань
05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка»**

Актуальність теми дисертаційної роботи

Україна володіє достатнім ресурсним та природно-кліматичним потенціалом для розвитку сільського господарства. Йдеться про вигідне геоекономічне положення, велику площу земель сільськогосподарського призначення, придатних для ведення сільського господарства, значні поклади мінерально-сировинних ресурсів, накопичений інтелектуальний та трудоворесурсний капітал тощо. Це, попри інше, підтверджується й загальносвітовою практикою, коли економіка нашої держави входила у п'ятірку країн з найбільшими обсягами експорту сільськогосподарської продукції та часткою у загальносвітовому збуті й споживанні аграрної продукції.

Це в умовах глобалізації та переорієнтації вітчизняних підприємств на загальносвітовий ринок сільськогосподарської продукції, збільшення обсягів споживання у світі товарів продовольства надає вітчизняним сільськогосподарським підприємствам гарні можливості відносно нарощування виробничих потужностей, збільшення обсягів виробництва і збуту сільськогосподарської продукції з високим рівнем доданої вартості, забезпечення одночасно й продовольчої безпеки України.

Реалізація таких важливих завдань об'єктивно базується на високому рівні життєздатності та ефективності господарювання вітчизняних сільськогосподарських підприємств, параметри середовища яких істотно ускладнилися в умовах повномасштабної війни через прямі руйнування підприємств, їх сільськогосподарських угідь та виробничо-господарської інфраструктури, зростання цін на енергоресурси та збільшення витратомісткості виробництва, вимивання оборотного капіталу, мобілізацію частини трудових ресурсів, міграцію кваліфікованих кадрів, проблеми логістики та збуту, особливо експорту, продукції тощо.

У сучасному складному середовищі сільськогосподарським підприємствам потрібно не лише продовжувати здійснювати діяльність, але й у повній мірі фінансувати всі витрати, пов'язані зі збереженням інтелектуально-кадрового, матеріально-технічного, техніко-технологічного та ін. ресурсного забезпечення як передумови до відновлення масштабів діяльності на повоєнному етапі відродження національної економіки України. Відтак, реалізація економіко-ресурсного потенціалу вітчизняних сільськогосподарських підприємств, особливо в надскладних умовах війни та соціально-економічної кризи, в значній мірі залежить від якості та ефективності політики управління та забезпечення високих фінансово-економічних результатів господарювання, що як показують результати проведеного автором дослідження, реалізуються не в повній мірі, малою залишається частка сільськогосподарських угідь, де впроваджуються інновації, використовуються сучасні передові світові технології і засоби праці, низькими – врожайність і ефективність використання фінансового та ресурсного забезпечення галузі, спостерігається значний спад у тваринництві.

З огляду на вказане можна стверджувати, що тема дисертації Лизака М.П. є актуальною, а також такою, що має високу теоретико-методичну та методико-прикладну значимість.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційна робота Лизака М.П. є складовою частиною наукових тематик, а також пов'язана з темами наукових досліджень Львівського національного університету природокористування та узгоджується з програмою наукових досліджень факультету управління, економіки та права, зокрема з науковими темами «Організаційно-економічний механізм забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору економіки та села» (номер державної реєстрації 0116U003176) у 2016–2020 роках та «Механізми забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектора економіки та сільських територій» (номер державної реєстрації 0121U108898) на 2021–2025 роки, де автором досліджено теоретико-методичні та прикладні аспекти формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств і запропоновано способи їх покращення.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність

Сформульовані в дисертації наукові положення, висновки і рекомендації є достатньо обґрунтованими. Підставою для такого твердження є логічний і послідовний виклад дисертанткою теоретичних положень, результатів опрацювання статистичного матеріалу. Слід відзначити достатнє опрацювання дисертантом праць вчених, які досліджували проблематику формування та покращення фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств. Окрім того, обґрунтованість виконаного дослідження підтверджується належним вивченням вітчизняної законодавчої та нормативної бази, яка врегульовує проблематику формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств. Дисертантом використано значну кількість аналітичної інформації, джерелами якої були офіційні дані органів статистики, дані фінансової та статистичної звітності сільськогосподарських підприємств Львівської області; результати опитувань; матеріали офіційних сайтів відповідних профільних установ та організацій; наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених; особисті спостереження здобувача.

Під час виконання роботи автором використано широкий спектр загальнонаукових і спеціальних методів дослідження: аналіз та синтез, узагальнення, системний метод, логічний, діалектичний, графічний, кластерного і статистичного аналізу, групування, експертного опитування, структурного аналізу та інші. Результати дослідження вдало систематизовані та представлені у таблицях, рисунках і додатках.

Обґрунтованість і достовірність наукових положень підтверджує апробація результатів дослідження публікаціями у зарубіжних та вітчизняних фахових виданнях, матеріалах науково-практичних конференцій.

Дисертація складається із анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Вивчення матеріалів дисертації надає підстави для висновку, що її автору у процесі дослідження вдалося досягти поставленої мети та реалізувати вирішення поставлених у роботі завдань.

Зокрема, у першому розділі дослідження, на основі опрацювання численних літературних джерел і власних узагальнень характеризувано теоретичну сутність та специфіка фінансово-економічних результатів

діяльності сільськогосподарських підприємств (с. 25-42); концептуальні засади механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств (с. 43-61); науково-методичні основи аналізу фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств (с. 62-78).

У другому розділі роботи досліджено макроекономічні передумови формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств Львівської області (с. 82-101); проведено аналізування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств (с. 102-120); надано характеристику якості управління формуванням фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств (с. 121-138).

Узагальнено, що фінансово-економічні результати формуються в умовах впливу чинників внутрішнього та зовнішнього середовища підприємств. Обґрунтовано, що зовнішні фактори для вітчизняних сільськогосподарських підприємств доволі істотно ускладнилися в умовах війни та в значній мірі обумовлені макроекономічними передумовами господарювання і досягнення фінансово-економічних результатів. Встановлено, що вони у Львівській області здебільшого сприятливі, однак, залишається низка негативних макроекономічних чинників, які дестабілізують фінансово-економічні результати сільськогосподарських підприємств регіону. Це зменшення обсягів реалізації картоплі, культур овочевих та яєць, скорочення посівних площ кормових культур, нестабільність рівня урожайності та повноцінного збору урожаю на посівних площах окремих сільськогосподарських культур, збитковість низки підприємств та продукції, низький рівень рентабельності виробництва та ін. (с. 82-102).

Розроблено й апробовано методичний підхід до розрахунку комбінованих емпіричних показників (дохідності, рентабельності, фінансового стану і капіталізації) і побудови динамічних рядів фінансово-економічних результатів загалом (с. 74-78, 117-120).

У третьому розділі обґрунтовано методико-прикладні положення розробки інструментарію збільшення доходів сільськогосподарських підприємств, а саме, на противагу підходу коли визначаються пропозиції в частині регулювання обсягу і ціни продукції, запропоновано факторний підхід, за якого комплексна

система інструментів збільшення доходів підприємства вибудовується у відповідності до (1) внутрішніх екстенсивних та інтенсивних чинників та (2) зовнішніх детермінованих та стохастичних чинників; такий метод забезпечує системність політики підприємств у сфері їх доходів, а також створює можливості для прямої чи опосередкованої диверсифікації джерел формування доходів (с. 161-166).

Розроблено прикладні інструменти політики підвищення ефективності та прибутковості сільськогосподарських підприємств, зокрема, на противагу іншим підходам, розроблено і апробовано методику ідентифікації проблемних аспектів у сферах витратомісткості та ресурсовіддачі задля обґрунтування на цій основі напрямів і засобів оптимізації витрат і підвищення рівня ефективності використання ключових груп ресурсного забезпечення підприємств; такий метод дозволив ідентифікувати наступні вектори підвищення ефективності та прибутковості діяльності сільськогосподарських підприємств, як оптимізація умовно-постійних витрат, зниження рівня змінних витрат, раціоналізація витрат на стимулювання праці і розвиток персоналу, покращення можливостей сільськогосподарських підприємств у сфері фінансування витрат на модернізацію техніко-технологічної бази, оптимізація витрат в сфері обігу активів (с.189-200).

Висновки до розділів та загальні висновки дисертаційної роботи характеризуються належним рівнем обґрунтованості Вони відображають основні засади і напрями вирішення завдання щодо обґрунтування теоретико-методичних засад та розробки практичних рекомендацій щодо покращення фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств.

Наукова новизна положень дисертаційної роботи, висновків і рекомендацій, їх теоретична і практична значущість

Розв'язання поставлених завдань, обґрунтування теоретико-методичних підходів і прикладних рекомендацій щодо удосконалення механізму формування фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств розкривають сутність дослідження та характеризуються науковою новизною.

Серед основних наукових напрацювань дисертанта, що відзначаються

новизною, варто виділити удосконалення тлумачення теоретико-змістовних характеристик сутності фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарського підприємства, що, на відміну від інших, передбачає їх трактування як кінцевих підсумків господарювання, котрі визначають параметри ефективності розвитку його стратегічних бізнес-процесів і формують ресурсний базис для відтворення та нарощування капіталу підприємства, підвищення рівня його конкурентоспроможності на аграрному ринку, становлення процесів розширеного відтворення та сталого розвитку (с. 37-42).

Окрім того, слід зацентувати увагу на удосконаленні автором методико-прикладних положень визначення інструментів збільшення доходів сільськогосподарських підприємств, а саме, на протигагу підходу, коли визначаються пропозиції в частині регулювання лише обсягу і ціни продукції, запропоновано факторний підхід, за якого комплексна система інструментів збільшення доходів підприємства вибудовується у відповідності до (1) внутрішніх екстенсивних та інтенсивних чинників та (2) зовнішніх детермінованих та стохастичних чинників; такий метод забезпечує системність політики підприємств у сфері їх доходів, а також створює можливості для прямої чи опосередкованої диверсифікації джерел формування доходів (с. 161-166).

Заслужовують на увагу напрацювання автора щодо заходів з реалізації стратегічних напрямів механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств, що передбачають раціоналізацію виробничих витрат, покращення процесів бюджетування, розвиток управлінського персоналу, удосконалення фінансово-економічного менеджменту та реструктуризацію ринкової політики підприємств (с. 147-161).

Слід відзначити вклад дисертанта у методичні підходи до аналізу фінансово-економічних результатів діяльності підприємств, зокрема, на відміну від аналізу лише показників прибутку і рентабельності, дисертантом розроблено та апробовано авторський підхід до інтегрального кількісного вимірювання фінансово-економічних результатів господарювання сільськогосподарських підприємств, концептом якого є етапи: побудова рядів емпіричних показників фінансово-економічних результатів підприємств на основі темпорального підходу за складовими: (1) дохідність; (2) рентабельність; (3) фінансовий стан

та (4) капіталізація; розрахунок коефіцієнтів вагової значущості індикаторів і компонент; розрахунок комбінованих і інтегральних показників фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств; імплементація методики забезпечує покращення та розширення можливостей системи нормативно-методичного забезпечення управління фінансово-економічними результатами сільськогосподарських підприємств (с. 74-78).

Окрім того, в роботі набули подальшого розвитку прикладні інструменти політики підвищення ефективності та прибутковості сільськогосподарських підприємств, зокрема, на противагу іншим підходам, автором розроблено і апробовано методику ідентифікації проблемних аспектів у сферах витратомісткості та ресурсовіддачі задля обґрунтування на цій основі напрямів і засобів оптимізації витрат і підвищення рівня ефективності використання ключових груп ресурсного забезпечення підприємств; такий метод дозволив ідентифікувати наступні вектори підвищення ефективності та прибутковості діяльності сільськогосподарських підприємств, як оптимізація умовно-постійних витрат, зниження рівня змінних витрат, раціоналізація витрат на стимулювання праці і розвиток персоналу, покращення можливостей сільськогосподарських підприємств у сфері фінансування витрат на модернізацію техніко-технологічної бази, оптимізація витрат в сфері обігу активів (с. 189-200).

Вважаємо, що результати дисертаційної роботи Лизака М.П. мають важливе значення для теорії та практики удосконалення механізму формування фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств. Теоретичне значення результатів дисертаційної роботи полягає насамперед у розробці рекомендацій зі збільшення обсягів доходу, оптимізації витрат та підвищення рівня рентабельності сільськогосподарських підприємств.

Оцінка змісту і завершеності дисертації

Робота Лизака М.П. є самостійно виконаним, завершеним науковим дослідженням, що характеризується послідовним викладенням матеріалу, всебічним вивченням обраної проблематики, аргументованістю висновків автора, умінням використовувати аналітичні засоби і підходи для вирішення поставлених завдань. Робота в достатній мірі ілюстрована графічним матеріалом і таблицями.

Дисертація викладена діловою українською мовою. Вона складається зі вступу, трьох розділів, списку використаних джерел та додатків. Логічна будова роботи та зміст відповідають обраній темі, забезпечують досягнення визначеної мети та розкриттю завдань дослідження. У дослідженні наукові положення викладено чітко і зрозуміло. Наявна теоретико-методична і логічна спрямованість.

Повнота викладення основних наукових результатів дисертації в опублікованих працях здобувача

Вивчення матеріалів дослідження свідчить про відповідність змісту та основних положень дисертаційної роботи. В дисертації у повній мірі розкрито всі наукові результати, які отримано в процесі дослідження, а також ступінь новизни розробок, висновки та рекомендації, які містяться в роботі.

Основні наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертації, знайшли достатньо широке висвітлення у 14 наукових працях здобувача, загальним обсягом 4,78 авт. арк. (автору особисто належить 3,79 авт. арк.), серед яких: 4 статті у наукових фахових виданнях України (у тому числі 4 внесені до реєстру міжнародних наукометричних баз даних) та 1 стаття – у періодичних наукових виданнях держав Європейського Союзу, 9 публікацій у матеріалах науково-практичних конференцій.

Перелік та обсяг опублікованих здобувачем праць за темою дослідження відповідає вимогам, що ставляться до оприлюднення матеріалів дисертацій такого рівня.

Практичне значення одержаних результатів

Практичне значення наукових результатів дисертації полягає у можливості їх застосування в діяльності органів державної влади та сільськогосподарських підприємств. Пропозиції та рекомендації, які забезпечують збільшення обсягів виробництва і реалізації сільськогосподарської продукції та зростання прибутковості сільськогосподарських підприємств прийняті до уваги Журавенською громадою Львівської області, зокрема в частині засобів підвищення рівня прибутковості підприємств за рахунок оптимізації умовно-постійних витрат, зниження рівня змінних витрат, раціоналізації витрат на стимулювання праці і розвиток персоналу, покращення можливостей

сільськогосподарських підприємств у сфері фінансування витрат на модернізацію техніко-технологічної бази, оптимізації витрат в сфері обігу активів.

Практичне значення отриманих автором результатів дослідження підтверджується їх імплементацію у господарську діяльність ФГ «Ален», ФГ «Кристал».

Дотримання принципів академічної доброчесності

У дисертаційній роботі порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертація містить посилання на джерела запозичених ідей, розробок, тверджень та інформаційно-аналітичні ресурси.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

У цілому позитивно оцінюючи наукове та практичне значення одержаних автором результатів, слід вказати на деякі дискусійні положення, що мають місце у дисертаційній роботі:

1. На нашу думку, дещо дискусійним є твердження автора що «дотримання бухгалтерсько-облікового підходу звужує стратегічну роль та значення фінансово-економічних результатів у забезпеченні ефективної діяльності суб'єкта господарювання» (с. 29, параграф 1.1 розділу I роботи).

2. Не применшуючи значення отриманих автором результатів кластеризації (с. 98-101) зауважимо, що доцільно було б окреслити яким саме чином подані в табл. 2.9 (с. 101) індикатори обґрунтовують статистичну значущість та достовірність результатів проведеного кластерного аналізу. Окрім того, із тексту роботи не достатньо зрозуміло, який саме метод було використано автором для побудови дендрограми результатів кластеризації (рис. 2.5, с. 101). Очевидно, було використано метод Евклідової відстані, проте в тексті дослідження цього не зазначено.

Також із назви рис. 2.5 (с. 101) не зрозуміло в повній мірі, які саме результати дослідження на ньому представлено. Очевидно, що на даному рисунку візуалізовано дендрограму кластерного аналізу районів Львівської області за критерієм ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств у 2014-2020 рр. На нашу думку, назва рис. 2.5 недостатньо розкриває його змістовно-візуальне наповнення.

3. У параграфі 2.2. під назвою «Аналіз фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств» розділу II дослідження зазначено, що для аналізу фінансово-економічних результатів безпосередньо на мікрорівні було обрано 7 сільськогосподарських підприємств Львівської області, з поміж яких 3-ри спеціалізуються на продукції рослинництва та 4-ри – продукції тваринництва (с. 102). Проте не зазначено критерії відбору таких підприємств із загальної їх сукупності. На нашу думку, доцільно було б окреслити такі критерії, що надало б змогу обґрунтувати репрезентативність сформованої автором вибірки.

4. На с. 189–190 параграфу 3.3. розділу III роботи автор зазначає, що за посередництва використання власної методичної розробки виникає можливість робити більш ґрунтовні висновки в частині управління структурою витрат, зокрема з огляду на її раціональність, вплив на фінансово-економічні результати господарювання, а також наслідків зростання ефективності використання ресурсів на запас фінансово-економічної стійкості і безпеки сільськогосподарських підприємств. Далі автор зазначає, що такі висновки можна формувати в структурно-динамічному порівнянні з головними конкурентами. Проте з тексту роботи не достатньо зрозуміло, чи виділяє автор певні групи підприємств з метою надання відповідних рекомендацій щодо формування провідних напрямів зростання їх прибутковості, чи подібна диференціація не застосовується, а рекомендації з покращення запропоновано в подальшому розробляти індивідуально для кожного окремого господарюючого суб'єкта.

5. У роботі наявні окремі технічні та лінгвістичні неточності, зокрема у табл. 3.1 (с. 184), табл. 3.2 (с. 186), рис. 3.3. (с. 187). Проте вони не здійснюють суттєвого впливу на якість представлених у дослідженні наукових результатів, рекомендацій та висновків автора.

Вважаємо, що вищенаведені зауваження носять дискусійний характер та не применшують загальної позитивної оцінки виконаного дослідження і не знижують теоретичної та практичної цінності дисертаційної роботи.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Лизака Михайла Петровича на тему: «Фінансово-економічні результати діяльності сільськогосподарських підприємств і шляхи

їх покращення», подана на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка» є цілісним, завершеним, самостійно виконаним і логічно побудованим дослідженням, в якому отримано нові науково-обґрунтовані результати. Представлені в ній наукові положення, висновки і рекомендації в комплексі розв'язують важливе завдання – обґрунтування теоретико-методичних підходів і розробку практичних рекомендацій щодо формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств і шляхів їх покращення.

Зміст дисертаційної роботи і наявні в ній науково-практичні результати відповідають галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» та спеціальності 051 «Економіка».

Робота оформлена належним чином, відповідає вимогам, що викладені у Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України №44 від 12 січня 2022 року зі змінами і доповненнями, а її автор Лизак Михайло Петрович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка».

Офіційний опонент:

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку і оподаткування
Волинського національного університету
імені Лесі Українки

Міністерства освіти і науки України

Підпис *Т.О. Шматковська*
Засвідчую
Вчений секретар університету
08.03.23

Т.О. Шматковська